

Zásluha Güntera Grasse

Dne 13. dubna zemřel v Lübecku ve věku 87 let držitel Nobelovy ceny za literaturu Günter Grass. Svou vzpomínku na něj a na to, jak on, jeho dílo a německá literární obec ovlivnily život jeho rodiny, vzpomíná germanista a diplomat Tomáš Kafka.

Čas, který již uplynul od pádu komunismu v roce 1989, veřejnost nejen v postkomunistických zemích dostatečně poučil, jaké to je, když je někdo zmíněn v oficiálních (a navíc policejních) dokumentech. Reakce, které taková „pocta“ vyvolala, se omezily povětšinou na dilema, zda cokoliv, co z těchto dokumentů vychází, popřít, či nepopřít, anebo se jinak bránit. To však není předmětem mé vzpomínky na velkého německého spisovatele

Güntera Grasse. Ani náhodou! Předmětem této vzpomínky na je úvaha, jaké to je být zmíněn v dokumentu fiktivní povahy.

Hned zkraje lze říci, že taková zmínka – bez ohledu na to, o jakou se jedná – je v každém případě poctou, a to bez relativizujících uvozovek. Jistě, i zde může být radost zmíněné osoby velmi ambivalentní, ne-li přímo zaměnitelná s hořkostí. Přesto být literárním objektem je dodnes považováno za věc obecně lichotivou. V detailu však může být i v tomto případě skrytý oblíbený ďábel. Začneme však popořádku.

Na samém počátku nejen této vzpomínky, ale snad i mého osobního vztahu s Günterem Grassem bylo zjištění, že jednu ze svých nejvíce osobních knih, literární deník *Z deníku hlemýždě* (1972), tehdy již světově

Grass Aus dem Tagebuch einer Schnecke

známý autor oficiálně věnoval „rovněž Štěpánovi a Tomášovi“. Jako teenager jsem skoro ani nemohl uvěřit tomu, že se za těmito jmény skrývá identita mého bratra a moje. Bylo tomu však tak a já byl hrdý, ačkoliv jsem neměl ani potuchy, oč v celé knize jde a jakou to má souvislost s mým bratrem a se mnou. Být zmíněn jaksi stačilo.

Po několika letech, ne-li desetiletích, kdy jsem se konečně naučil dostatečně německy, abych Grassovu knihu patřičně vychutnal, jsem zjistil, že se má marnivost v daném případě vyplatila. Grassovy deníky, ve kterých především vysvětloval svých vlastním dětem, proč byl tak málo doma v době, kdy dělal bezpochyby zásadní volební kampaň pro SPD a zejména Willyho Brandta, obsahovaly nejen pasáže o výletu, který spolu se svými nejbližšími podnikl do Československa po sovětské invazi v roce 1968 a kde se na několika řádcích vyskytujeme s bratrem ve společnosti Grassovy tehdejší okouzlující ženy Anny, ale i stručný, leč osobní nekrolog na mého otce Vladimíra Kafku. Nebýt marnivosti, kdo ví, zda bych o tomto pro mě důležitém momentu v tvorbě Güntera Grasse vůbec věděl.

Ne každá zmínka o reálné postavě ve fiktivním díle, byť by třeba šlo jen o přátelskou hříčku, se však ukáže jako vítaná. Sám Grass si coby autor potrpěl na šperkování textu nečekanými výskyty slavných současníků. Nezřídka měli i možnost vyslovit svůj názor či alespoň výmluvně ilustrovat poměry, ve kterých fiktivní postavy žily. V románu *Račím pochodem* ostatně tato výsada připadne samotnému Grassovi, o kterém autor píše nezáúčastněně ve třetí osobě. Pro tuto vzpomínku se však omezím na osoby, které se staly předmětem zájmu autorů, a nikoliv na autory samotné a jejich tvůrčí či osobní motivy. A jelikož jsem začal svým otcem, u něj či jakéhosi jeho „avatařa“ i nadále setrvám.

Před několik lety mě kontaktoval Klaus Ramm, německý literární vědec a vydavatel díla jiného velkého německého autora a současníka Güntera Grasse, Helmuta Heissenbüttela. Třebaže v dnešní době věhlas obou

autorů nelze reálně porovnat, v šedesátých letech a době rozkvětu literárního modernismu platil Heissenbüttel minimálně v německých literárních kruzích za podobnou autoritu jako Grass. Vzhledem ke snaze obou autorů odhalovat nové možnosti literárního vývoje a zejména sdělitelnosti moderní literatury bylo v podstatě jen otázkou času, kdy se Heissenbüttel stejně jako Grass seznámí v Praze s milovníky a zprostředkovateli tehdejší nejsoučasnější německé literatury v Praze, Bohumilou Grögerovou, Josefem Hiršalem a mým otcem.

Zatímco však Grass tohoto kontaktu využíval ke snaze porozumět poměrům v tehdejší Evropě, včetně Československa, Heissenbüttel si s československou realitou spíše nezávazně pohrával. Ve své recenzi na vlastní fiktivní dílo *Past*, kterou zveřejnil v deníku *Süddeutsche Zeitung*, líčí setkání legendární německé literární Skupiny 47, k němuž došlo v roce 1967 a které bylo již výrazně poznamenáno rostoucí politizací celé společnosti. Spisovatelé nemohli zůstat stranou. Dohady a hádky mezi německými autory, k nimž dochází jako na běžícím pásu, jsou bedlivě sledovány rovněž hostem z Československa, jistým Wladimírem Kafkou, který sice příliš neovládá německý jazyk, zato nemá problém do průběhu setkání samotného zasahovat. Důvodem k tomu byla záhadná Kafkova „mise“, o níž Heissenbüttel hovoří v náznacích a která v době přeci jen rozděleného světa mezi Východem a Západem nevěstí nic dobrého. Navíc Kafka rozumí německy tak mizerně, že se dopustí jakéhosi fatálního omylu, který jej diskvalifikoval jak coby germanistu, tak i případného špiona.

Tento Heissenbüttelův žert měl údajně „kunderovské následky“. Alespoň v kritickém vydání Heissenbüttelových literárních recenzí již výše zmíněný Klaus Ramm poukazuje na nepřijemnost, které spisovatel údajně mému otci svým textem způsobil, a potřebu celou věc veřejně napravit opublikováním stanoviska, že šlo jen o žert a on sám nechtěl *Kafkovi způsobit nic zlého ani urážet*

českou národní hrdost. Můj otec, jak se ve vysvětlivkách Klause Ramma uvádí, byl naopak německými spisovateli velmi vážen a oblíben, a celou věc je tudíž třeba vnímat spíše jako přátelské vyjádření respektu. Bohužel se v otcově pozůstalosti nedochovala žádná korespondence s Heissenbüttlem, kde by bylo možné zjistit, jestli spolu oba muži o celé záležitosti korespondovali a do jaké míry byl můj otec Heissenbüttelovým žertem skutečně poznamenán. Jedno je však jasné: žádná katarze či zadoštiučinění se při zpětném posuzování této literární kauzy se zmínkou reálné osobnosti ve fiktivním díle nedostavuje. Spíše je celou věc třeba vnímat jako důkaz, že i přes rostoucí vzájemné sympatie mezi Východem a Západem v 60. letech jakákoliv nadsázka a velkorysost stále ještě téměř automaticky vzbuzovaly nedůvěru, či dokonce podporovaly staré předsudky.

A jaké plyne z této vzpomínky na Güntera Grasse a dobu, kdy se přátelil s mým otcem, jakož i s Helmutem Heissenbüttlem poučení? Dokud je literatura vnímána jako vysoce politická či zpolitizovaná lidská činnost, potom jdou žerty stranou. A to i ve fiktivních dílech či mezi literárními přáteli. Nicméně ve srovnání s tajnými spisy či jinými dokumenty, na nichž autorsky pracovaly tajné služby, je možné se celá záležitost s odstupem času upřímně zasmát. Zapojené osoby, a to jak osoby zmíněné, tak zmiňující, to podobně jako literatura sama unesou. A tak vzpomínám s láskou nejen na Güntera Grasse a jeho upřímný nekrolog na mého otce, ale i na Helmuta Heissenbüttela a literární vtípek, který na otcův účet udělal. Přátelství je občas nejen víc než láska, jak se zpívá v trampské odrhovačce. Je možné, že někdy chutná zpočátku kysele, ale čas většinou umožní přátelské vtípky docenit. Skutečnost, že jsem k tomuto poznání mohl sám dospět, je zásluha Güntera Grasse. On mě zmínil a tak uvedl do světa, kde se potkává fikce s realitou, a já jsem mu za to vděčný. Ať odpočívá v pokoji. No a Helmut Heissenbüttel také.

Tomáš Kafka